

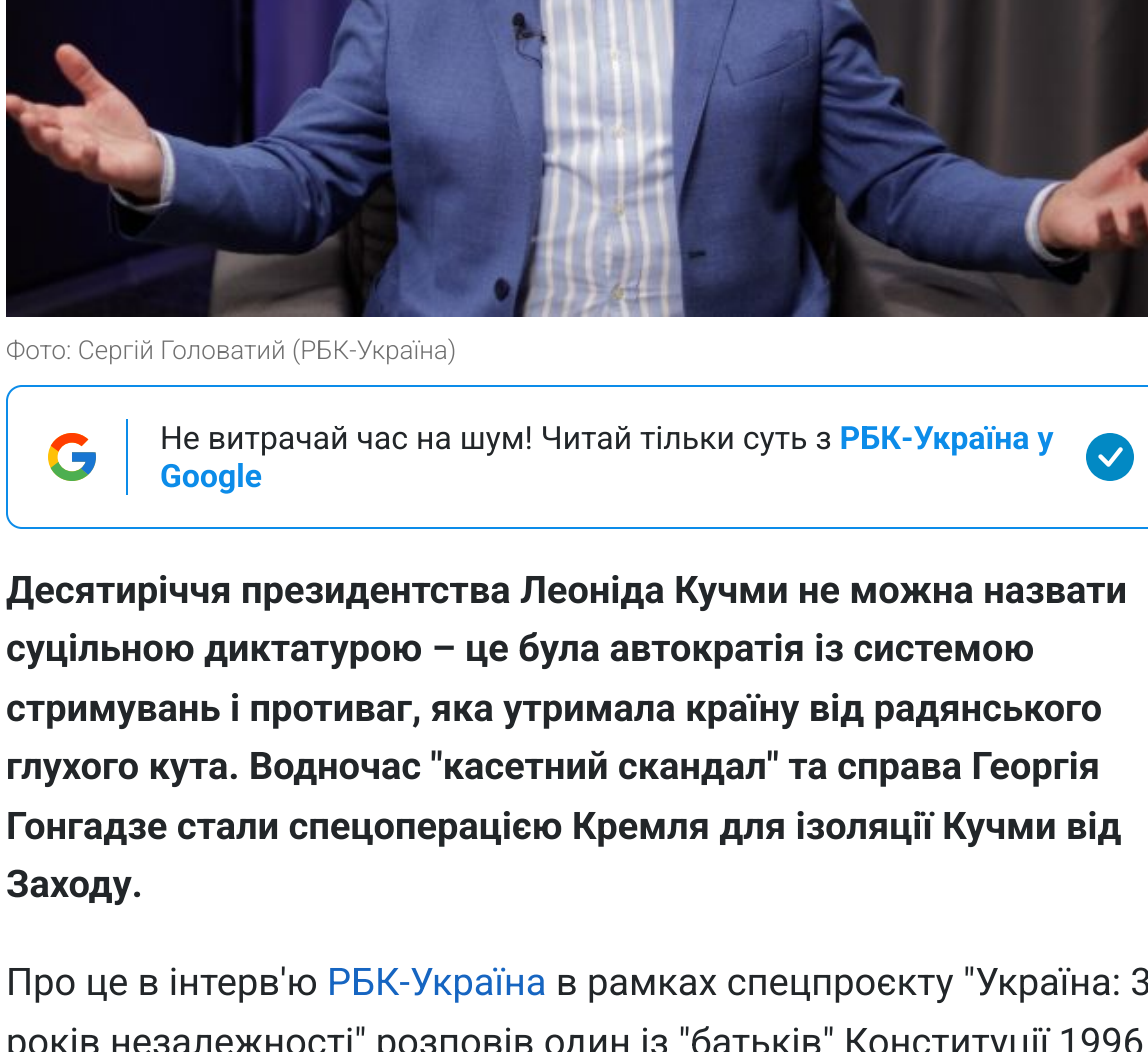
Олігархічна система виникла за Кучми, але наступники її не зламали: інтерв'ю з Головатим

09:05 17.03.2025 Пн

Володимир Куренний

0 0 0

Розмова

Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Не витривай час на шумі! Читай тільки суті з РБК-Україна у Google

Десятиріччя президентства Леоніда Кучми не можна назвати суцільною диктатурою – це була автократія із системною стримуваністю і протизахисом, яка утримала країну від радянського глухого кута. Відомий "касетний скандал" та справа Георгія Гонгадзе стали спецоперацією Кремля для ізоляції Кучми від Заходу.

Про це в інтерв'ю РБК-Україна в рамках спецпроекту "Україна: 35 років незалежності" розповів один із "батьків" Конституції 1996 року, экс-міністром юстиції **Сергій Головатий**.

>

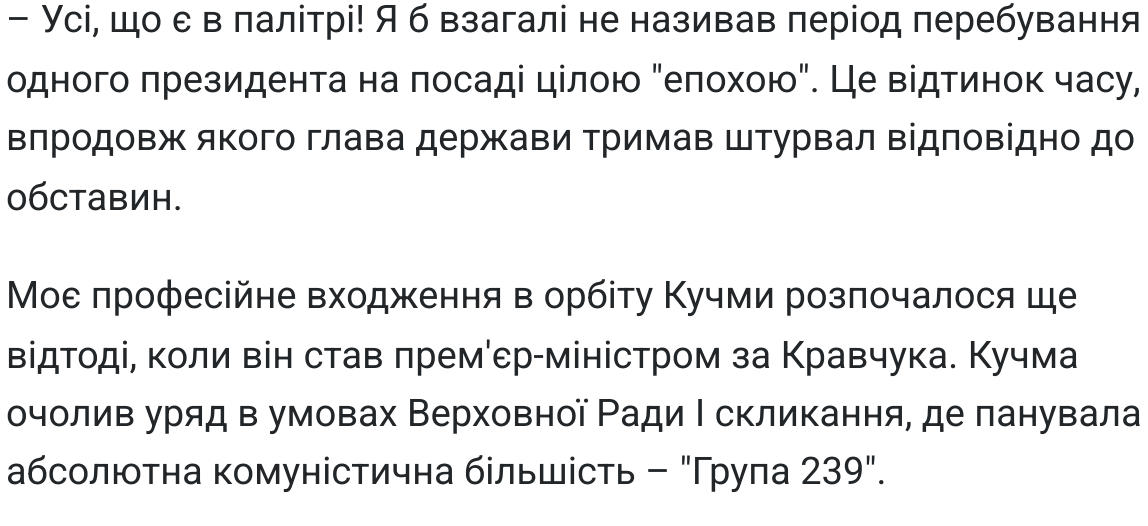
Головне:

- Автократія зі стримуваннями.** 10-річний період Кучми не був диктатурою, а сплутував автократію із сильним парламентом і відмовою від силового розгону Майдану-2004.
- Економічні декрети.** Завдяки праву уряду на ухвалення декретів у 1992 році вдалося подолати опір комуністичної більшості та закласти підґрунтя для запровадження національної валюти – гривні.
- Конституційний Договір.** Підписаний у 1995 році документ запровадив перехідну суперпрезидентську форму правління та був визнаний Венеційською комісією "мініконституцією", що дозволило Україні вступити до Ради Європи.
- "Конституційна ніч".** Указ Кучми про референдум став тактичним кроком, який змусив депутатів безперервно працювати всю ніч 28 червня 1996 року для ухвалення демократичної Конституції.
- Справа Гонгадзе.** Події навколо вбивства Георгія Гонгадзе та "касетного скандалу" Головатий розглядає як спецоперацію Кремля, спрямовану на ізоляцію України від Заходу.
- Системні проблеми.** За часів Кучми виникла олігархічна система, проте наступні президенти її не зламали.

До 35-ї річниці Незалежності України РБК-Україна запустив спецпроект "Україна: 35 років незалежності" – серію відеорозмов із людьми, які власними руками зводили правовий та політичний каркас нашої держави.

Наша друга розмова в рамках циклу – з одним із ключових "батьків" Конституції 1996 року, экс-міністром юстиції **Сергієм Головатим**.

В інтерв'ю Володимиру Куренному Головатий розповів, як урядові декрети розбили "вічну мерзлоту" радянської економіки, як спецоперація у справі Гонгадзе ізолювала Україну від Заходу та чому популярний термін "верховенство права" насправді виявився юридичною помилкою.

Нижче наведено скорочену версію розмови, а повне інтерв'ю вже на YouTube.

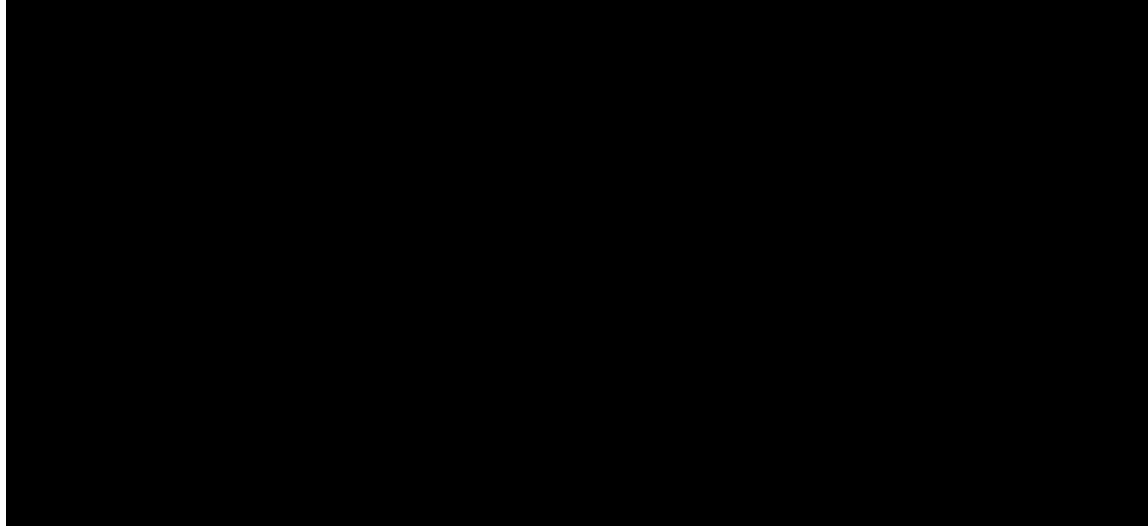

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про декрети уряду та зламану "вічну мерзлоту" СРСР

– Якби вам запропонували написати картину про 10 років президентства Леоніда Кучми, які б кольори ви обрали?

– Усі, що є в палітрі! Я б взагалі не називав період перебування одного президента на посаді цілою "епохою". Це відтинок часу, впродовж якого глава держави тримав штурвал відповідно до обставин.

Моє професійне виходження в орбіту Кучми розпочалося ще відтоді, коли він став прем'єр-міністром за Кравчука. Кучма очолюв уряд в умовах Верховної Ради і скликання, де панувала абсолютна комуністична більшість – "Група 239".

Опозиційна "Народна Рада" мала лише близько 110 депутатів. Комуністи заперечували все, насамперед приватну власність. У такій ситуації будь-який реформатор (навіть Лещек Бальцерович) нічого б не зробив.

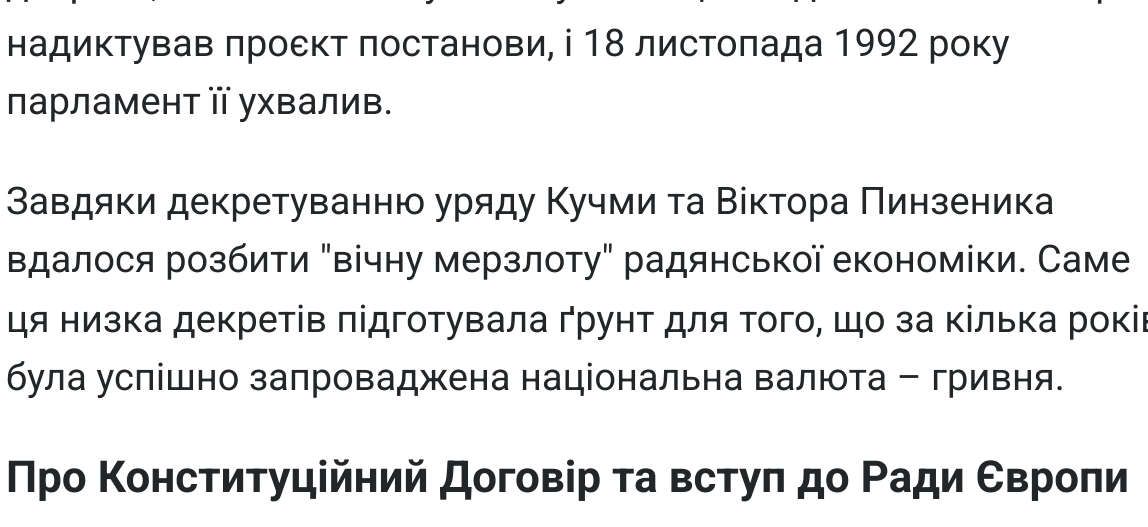

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

– Як вдалося вийти з цього глухого кута?

– Відпочиваючи в санаторії у Трускавці та спостерігаючи за цим протистоянням, я висмакував юридичну ідею. Затеелефонував спікеру Івану Плісцу і запропонував реалізувати інститут делегованого законодавства: надати уряду право ухвалювати декрети, які б мали силу закону. Плісцю погодився. Я по телефону надиктував проєкт постанови, і 18 листопада 1992 року парламент її ухвалив.

Завдяки декретуванню уряду Кучми та Віктора Пинзеника вдалося розбити "вічну мерзлоту" радянської економіки. Саме ці низькі декрети підготувала Група для того, що за кілька років була успішно запроваджена національна валюта – гривня.

Про Конституційний Договір та вступ до Ради Європи

– Але ж політична система все одно залишалася радянською?

– Так, діяла Конституція УРСР із принципом "усі влада радам". Коли Кучма переміг на виборах 1994 року, склад Верховної Ради і скликання знову виявився переважно "червоно-рожевим".

Я прийшов до Кучми з новою ідеєю: укласти Конституційний Договір між Президентом та Верховною Радою про тимчасовий порядок організації державної влади. 8 червня 1995 року цей документ було підписано. Він запровадив на один рік перехідну суперпрезидентську форму правління, а сторони зобов'язалися за цей рік ухвалити нову Конституцію.

Зі спогадів Сергія Головатого: "На той момент ніде не можна було дістати жовто-блакитних стрічок, і мені довелося просити їх у посольстві Швеції. А оскільки ми це все прощивали вручну, мій колега-депутат, який працював раніше хірургом, зшивав Конституційний Договір хірургічними інструментами".

Україна тоді подавала заявку на вступ до Ради Європи, але туди не приймають держави без демократичної конституції. Я повіз ідею Договору до Венеції. У червні 1995 року Венеційська комісія визнала його "мініконституцією", яка ламає хребет радянській системі, бо запроваджує розподіл влад. Це відкрило нам шлях, і вже 9 листопада 1995 року відбулася урочиста церемонія підняття прапора України у Страсбурзі.

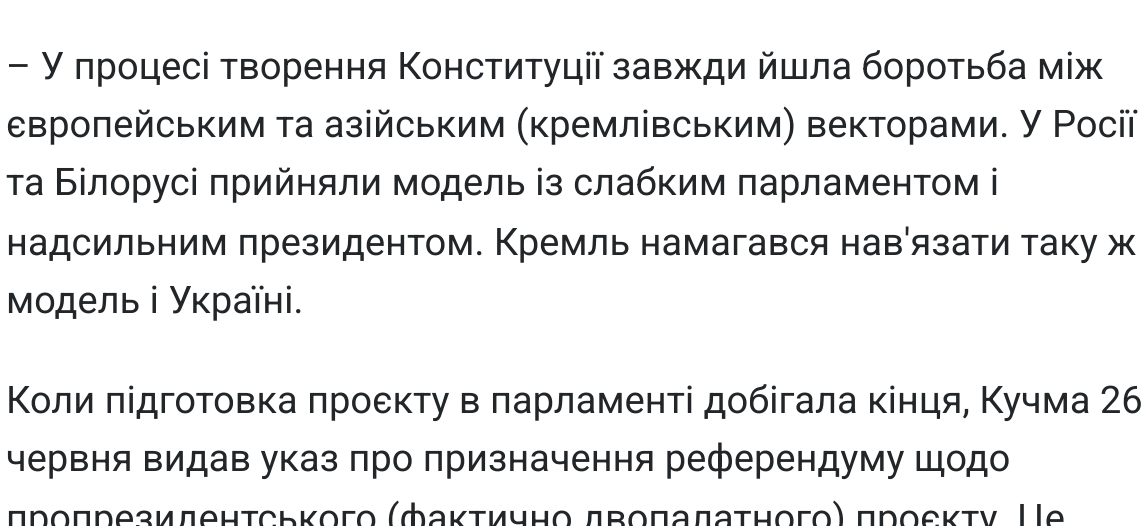

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про "Конституційну ніч" та кремлівський указ Кучми

– Як пройшла знаменита "Конституційна ніч" 28 червня 1996 року? Чому Кучма видав указ про референдум?

– У процесі творення Конституції завжди йшла боротьба між європейським та згайським (кремлівським) векторами. У Росії та Білорусі прийняли модель із слабким парламентом і надсильним президентом. Кремль намагався нав'язати таку ж модель і Україні.

Коли підготовка проєкту в парламенті добігала кінця, Кучма 26 червня видав указ про призначення референдуму щодо пропрезидентського (фактично двопалатного) проєкту. Це створило потужний стимул: депутати й комуністи, побоюючись втратити вплив після референдуму, працювали безперервно всю ніч. У результаті вранці 28 червня було ухвалено демократичну Конституцію з однопалатним парламентом і системною стримуваністю і протизахисом.

Справа Гонгадзе та німецька експертиза

– Що стало причиною злому реформаторського курсу Кучми?

– 1997 рік став граничною межею. Саме тоді Кучма видав указ про курс на НАТО. Успіхи реформи і вектор на Захід надзвичайно дратували Кремль. Для дискредитації Кучми та ізоляції України від Заходу було реалізовано спецоперацію з вбивством Георгія Гонгадзе та "касетним скандалом".

Коли слідчу комісію очолював Олександр Жир, я брав участь у перевірці речових доказів. Московська лабораторія імені академіка Іванова давала абсолютно суперечливі висновки: у грудні Генпрокурор Потєбєнко казав, що знахідка – це не тіло Гонгадзе, а через два місяці та ж лабораторія каже, що його. Росія грала у власну гру.

Я сам тоді став антикучимістом і приєднався до Форуму національного порятунку, бо ми вважали, що це замовлення Кучми.

– Але потім ви змінили думку?

– Я таємно відвіз матеріали до німецької приватної лабораторії. Доправив не лише рештки тіла, які передали в комісію Олена Притула, а й медичну картку Георгія з Тбілісі (із сухою плямкою крові), яку надала його мама, пані Леся (Леся Гонгадзе – матір Георгія, ред). Також ми взяли зразок крові пані Лесі.

Результати експертизи в Німеччині виявилися приголомшливими: ті рештки, які передали Притула, **не належали Георгію**. Натомість аналіз ДНК сухої плямки крові з картки підтвердив наміст спорідненості із кров'ю його матері.

Отримавши ці результати, я переконався, що ми зіткнулися з потужним кремлівським ударом у спину українській державності. Потрапивши в цю пастку, Кучма виявився політично підстреленим та ослабленим.

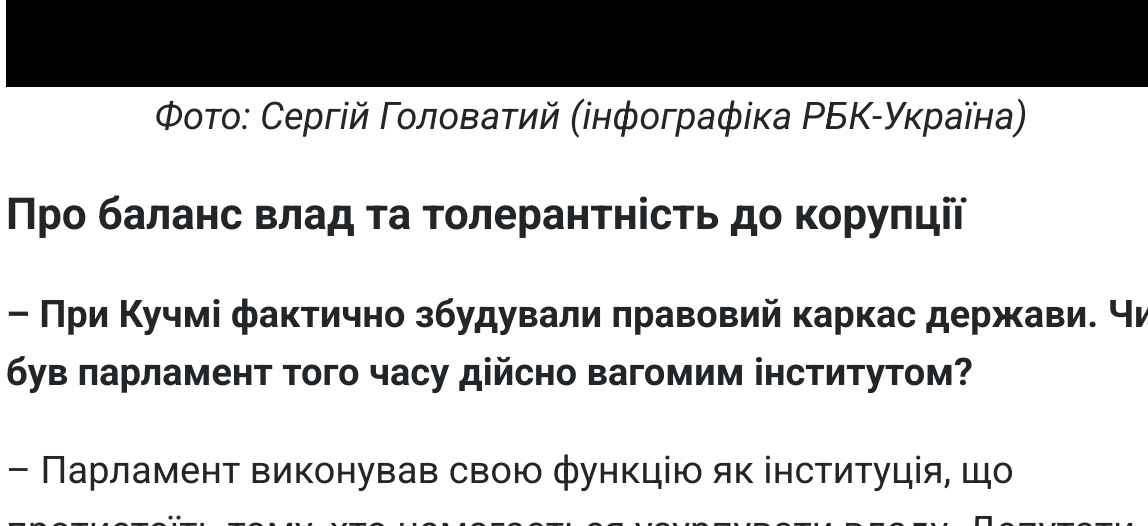

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про баланс влад та толерантність до корупції

– При Кучмі фактично збудували правовий каркас держави. Чи був парламент того часу дійсно вагомим інститутом?

– Парламент виконував свою функцію як інституції, що протистойть тому, хто намагався узурпувати владу. Депутати багато разів долали вето президента. Парламент працював і не давав автократу перетворитися на диктатора.

– У 2004 році Кучма не пішов на силовий розгін Помаранчевого Майдану. Як ви думаєте чому?

– Я не можу вам сказати. Це треба його питати особисто. На відміну від Єльцина у 1993 році або пізніше Лукашенка і Путіна, у Кучми людські якості переважали.

– А як щодо олігархату та корупції?

– Олігархічна система виникла за його президентства, але наступні президенти її не зламали. Олігархат процвітав, більше того, з кожним наступним президентом відбувався поступовий руйнування державних інституцій через асильну кумівства та призначення "любих друзів" замість професіоналів.

Українське суспільство проявляє толерантність до корупції на всіх рівнях – від самого низу до верху. Люди виходять на "картонний Майдан" за якогось нового вигаданого цоля, але немає найдіяв проти системної корупції. Тому відповідальність лежить на всьому суспільстві.

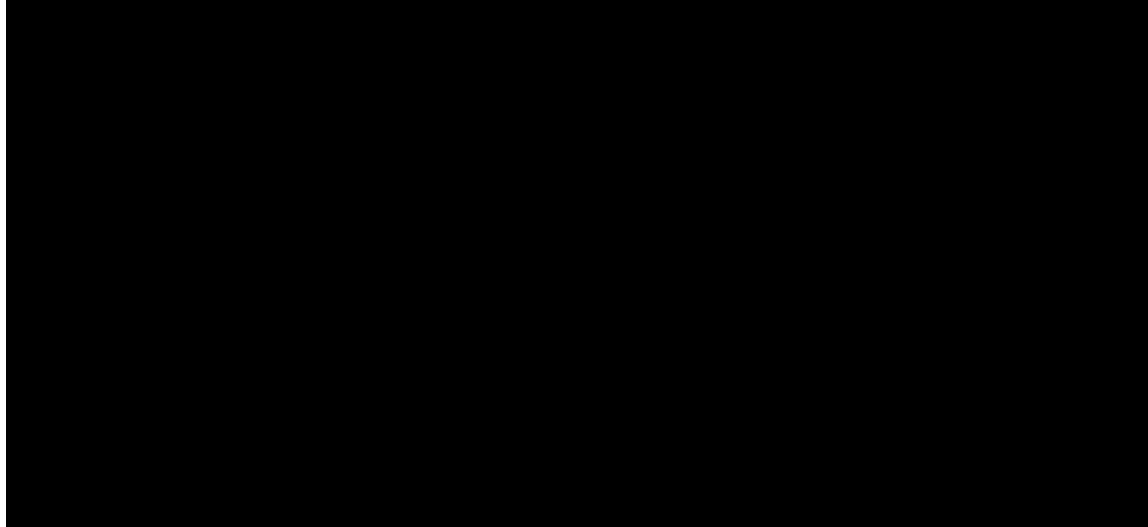

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– На початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

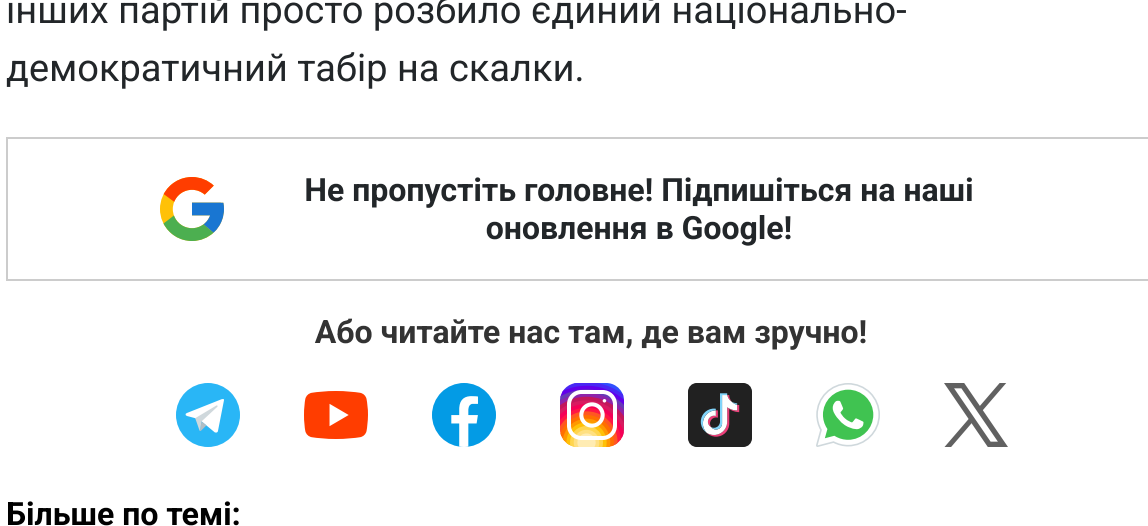

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– Як початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– Як початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– Як початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– Як початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"

– Як початку 2000-х ви фактично пішли з політики. Чому?

– Я вирішив, що в країні немає перспективи за такого Кучми, і повернувся в науку. Отримав стипендію в Інституті Макса Планка в Гайдельберзі та в Єльській школі права. Там видав тритомник "Верховенство права".

Саме я закликав цей принцип у статтю 8 Конституції України. Але зараз я усвідомлюю, що перекладали Rule of Law як "верховенство права" було помилкою. Це зовсім інша доктрина. Йдеться про **правовладдя** – владу права та заперечення сваволі будь-яких автократів.

– Чи відчуваєте ви провинну національно-демократів за вибори 1999 року?

– Вибори 1999 року відбувалися за випробуваною кремлівською моделлю – як із Зюгановим у Росії, коли на друге місце навмисно виставили Симоненка, щоб виборець не мав альтернативи. Симоненко був дуже радий такий ролі в цій грі, адже за виконання цього завдання він, мабуть, ще й гроші отримав.

Я був прихильником "Канівської четвірки" і брав участь у їхніх засіданнях та суперечках. Ми були глибоко переконані, що висунення єдиного кандидата від "Канівської четвірки" – це єдиний спосіб запобігти черговій перемозі Кучми та подальшому сповзання України до автократії.

Життя показало, що об'єднати в одну упряжку діячів із діаметрально протилежними ідеологіями – комуніста, соціаліста і колишнього силовика – виявилось безнадійною справою.

Щодо відповідальності національно-демократичного табору: після В'ячеслава Чорновола в нас фактично не залишилося беззаперечного лідера. Та й за життя Чорновола його постійно поборювали свої ж усереднені Руку.

Єдності не було відтоді, як із Народного Руху України – масового народного об'єднання – почали створювати окремі дрібні політичні партії. Я був категоричним противником цього процесу, адже заснування Республіканської, Демократичної та інших партій просто єдиний національно-демократичний табір на скалки.

Фото: Сергій Головатий (Інфографіка РБК-Україна)

Про помилку з терміном "верховенство права"